

מבעל דף היומי בעיון

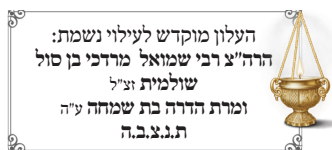
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

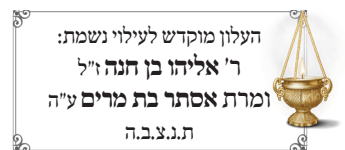
כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבן חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מוכבדת למידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנזקקים ואברכים עמלי תורה

יום א' כ' אייר - שבת כ"ו אייר תשפ"ה

מסכת שבועות י"ז-כ"ג

בס"ד שבוע פרשת בהר-בחוקות

דף י"ז ע"א

צריך שהיה למלקות או אין צריך שהיה למלקות וכו', תלה עצמו באויר עזרה מהו וכו', טימא עצמו במזיד מהו וכו'.

במשנה אמרו ששיעור טומאה בעזרה כדי להתחייב בקרבן עולה ויורד הוא כדי השתחויה, ופשוט שהוא הלכה למשה מסיני ככל השיעורים, ובגמרא נחלקו מה השיעור, ואמרו פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן פזי, ואמרי לה ר"ש בן פזי וחד דעימיה, ומנו רבי יצחק בר נחמני, ואמרי לה ר"ש בר נחמני, חד אמר כמימריה דהאי פסוקא, וחד אמר כמוכרעו לסיפא, וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' על הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ע"כ.

והרמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ג' הלכה כ"ג] פסק, לא החזיר פניו אלא השתחוה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא א"כ שהיה כשיעור, וכמה שיעור שהייתו כדי לקרות ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו וזהו שיעור השתחויה.

וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות, ושיעור אותה השתחויה כדי שיקרא אדם זה המקרא ביישוב, לא במהירות ולא באריכות הוא, ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו להודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו, ופסקו זה הוא בדה"י (ב' ז').

והנה כשנתנה התורה לישראל בסיני לא נאמר עדיין פסוק זה בדברי הימים, וצריך לומר שמכל מקום נאמרה ההלכה עם פסוק זה ואחר כך נכתב בכתובים, והיה ידוע שפסוק זה הוא השיעור אלא נחלקו אם השיעור הוא בכולו או מוכרעו, וצריך להבין איך נפלה המחלוקת בשיעור זה, וצ"ע.

והיותר תמוה בזה, דכאן אפשר להסביר כנ"ל שידעו שהשיעור הוא הפסוק הנ"ל, רק שנחלקו אם בכולו או בחלקו. אבל בירושלמי מצינו דעות נוספות בזה, דז"ל [י"א ע"א], עד כמה היא השתחויה, רבי סימון בשם ריב"ל עד כדי שאילת שלום בין אדם לחבירו, אבא בר הונא בשם רבי יוחנן עד כדי שאילת שלום מתלמיד לרב שלום עליך רבי. ע"כ. ודעות אלו לא קרבו כלל לדעת הבבלי, והוא תימה, דפשיטא דהוא הלכה למשה מסיני, ואם כן איך נהיתה כזו מחלוקת, וצ"ע.

ובגמרא נאמרו כמה הלכות בדבר זה, ובמשנה אמרו דחייב אם השתחוה או ששהה כדי השתחויה, בעינן שיעור אף כשמשתחוה, וכך פסק הרמב"ם.

ומה שאמרו שהשתחויה עצמה צריכה שיעור, ולכאורה מה שייך שיעור בהשתחויה עצמה, אומרת הגמרא שיש כמה סוגי השתחויה, השתחויה דלית בה שהייה זו כריעה בעלמא היא, דאית בה שהייה פשוט ידים ורגלים. מלשון הגמרא משמע שיש שני סוגי חיובים בשחיה בטומאה בעזרה, חיוב אחד הוא על עצם ההשתחויה, ולכן לא צריך בזה שיעור כלל, וסוג אחר הוא על השחיה בעזרה, והוא על שיעור השתחויה, בין השתחוה ובין לא, והשתחויה נקראת רק כלפי פנים, אבל כלפי חוץ אין לזה שם השתחויה כלל ולא מתחייב רק על שיעור שהיה שהוא כאמירת הפסוק הנ"ל.

והר"י מגאש כתב דהחיוב בהשתחוה כלפי פנים אף על פי שלא שהה הוא כיון שהיה לו לשום פניו כלפי חוץ ולצאת והחזיר פניו כלפי פנים והשתחוה, אעפ"י שאנס עצמו ולא שהה חייב, אבל השתחוה כלפי חוץ דרך יציאתו, כיון שלא שהה כלום פטור. משמע שהחיוב הוא לא על עצם ההשתחויה אלא על השחיה, והשתחויה לאו דוקא, ולא שהשתחויה כלפי חוץ לא נקראת השתחויה, אלא כשמשתחוה כלפי פנים הרי

כולל ומכון ראש פינה:

הוא נכנס במקום לצאת שהוא חייב מיד, וכשמתחזה בדרך יציאתו חייב רק על שהיה כי הרי הוא יוצא. אמנם לשון הגמרא קצת קשה לשיטה זו, מדוע אמר השתחזה כלפי פנים וכלפי חוץ, היה לו לומר השתחזה כלפי פנים או השתחזה דרך יציאתו, אבל לשון כלפי פנים או חוץ משמע שהוא דין בעצם ההשתחואה.

וברמב"ם משמע כמו שכתבנו לעיל, דכתב [הלכות ביאת המקדש פרק ג' הלכה כ"ב] ואסור לו לשהות או להשתחוות או לצאת בדרך ארוכה, ואם שהה או שיצא בארוכה אף על פי שלא שהה או שהחזיר פניו להיכל והשתחזה אף על פי שלא שהה חייב כרת, ואם היה שוגג מביא קרבן. ע"כ. הרי שכתב שיש איסור בעצם ההשתחואה. אמנם בהלכה כ"ג כתב, לא החזיר פניו אלא השתחזה דרך יציאתו כלפי חוץ אינו חייב אלא א"כ שהה כשיעור וכו', הרי דנקט כהר"י מיגאש שהשתחזה כלפי חוץ היינו דרך יציאתו.

ובגמרא אמרו שיש שתי לשונות בהבנת דברי רבא, ולכאורה אין נפקא מינה ביניהם, וכן כתב הר"י מיגאש דהני תרי לישני תרוייהו לחד טעמא סלקי שאם השתחזה כלפי פנים ואפילו בלא שהייה חייב, ואם השתחזה כלפי חוץ, שהה אין, לא שהה לא, והיכא דשהה אפילו לא השתחזה נמי חייב. אבל החתם סופר כתב שיש נפקא מינה ביניהם, דללישנא קמא אין לחייבו על השתחואה כלפי פנים רק בפישוט ידים ורגלים, וללישנא בתרא חייב אף על כריעה בעלמא, וזה על דרך שכתבנו בתחילה, ולא על דרך הר"י מגאש.

והמאירי כתב, זה שביארנו במשנה בנטמא בעזרה שכל ששהא לשם כדי השתחואה או השתחזה חייב, צריך שתדע שהשתחואה היא פשוט ידים ורגלים, כמו שאמרו קידה על אפים ר"ל שאינו נוגע בארץ לא מברכין ולא מגופו אלא ראשו מגיע לארץ, וכריעה על ברכים, והשתחואה בפשוט ידים ורגלים, ושיעור השתחואה בכדי שיאמר אחר השתחואתו ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודו ל"י כי טוב, ומ"מ בענין זה כל שהשתחזה כלפי פנים אפילו אנס עצמו במהירות גדול עד שלא שהה כשיעור שהזכרנו חייב שכל שהשתחזה כלפי פנים אין צריך שהייה, ואם השתחזה ביציאתו כלפי חוץ אין בזה דין השתחואה ואינו מתחייב אלא בשיעור שהייה. דהיינו דחייב לשיטה זו במשתחזה כלפי פנים רק בפישוט ידים ורגלים אף שלא שהה בשיעור הנ"ל, אבל אין חיוב רק על השתחואה, דהיינו פישוט ידים ורגלים, ולא על אופן אחר, שעליו צריך שהיה, והוא כמו שכתבנו שהחיוב הוא על עצם ההשתחואה, והביא שיש כאן שטה אחרת לומר שהשתחואה כלפי פנים אף בכריעה על ברכים חייב מפני שבקומו וחזרת פניו לחוץ יש כאן שיעור שהייה וכו', דהיינו דאף שלא חייב משום השתחואה חייב באופן זה על שהיה, דבהכרח יש שיעור שהיה באופן זה.

ומתוך דברי המאירי למדנו שהשיעור הנ"ל אינו רק שיעור לענין חיובי קרבן, אלא אף לכתחילה, בכל עת שנכנס אדם להשתחוות, אם הכהנים בהיכל, ואם כל ישראל כששומעים השם מפי כהן גדול, צריך לשהות כך כדי אמירת הפסוק הנ"ל, וצ"ע אם לא שהה כדי השיעור הזה אם קיים מצות השתחואה.

וגם הר"י מיגאש כתב בביאור כריעה והשתחואה וז"ל, קידה על אפים, פירוש, בלי שישים ברכיו וזרועותיו על הארץ, אלא כשהוא עומד על רגליו שוחה פניו עד שמגיע לארץ. כריעה על ברכים, שכורע את ברכיו ושוחה פניו עד שמגיע לארץ, השתחואה זה פישוט ידים ורגלים על הארץ, וכן הוא אומר (בראשית לז, י) הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה, פירוש, דמשמע שהגוף כולו מתפשט על הארץ.

ובגמרא הסתפקו כמה ספיקות בענין שהיה ועלו בתיקן, אם צריך שהייה למלקות, או אין צריך שהייה למלקות, תלה עצמו באויר עזרה, מהו, טימא עצמו במזיד, מהו, נזיר בקבר, בעי שהייה למלקות או אינו צריך. ופסק הרמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ג' הלכה כ"ד] יצא בקצרה והלך מעט ועמד ושהה מעט עד שנצטרף מכל השהיות כדי השתחויה במזיד אינו לוקה בשוגג אינו מביא קרבן מפני שהדבר ספק, אבל מכין אותו מכת מרדות.

וכן בהלכות שגגות [פרק י"א הלכה ד'] מי שטימא עצמו במזיד ולא שהה כשיעור, הרי זה ספק אם שיעור השתחוייה לאנוס בלבד או אף למזיד, ולפיכך אם נעלם ממנו ויצא ולא שהה אינו מביא קרבן, וכן אם תלה עצמו באויר עזרה, הדבר ספק אם אויר עזרה כעזרה או אינו כעזרה.

ובהלכות ביאת המקדש [פרק ג' הלכה כ"א] אחד טמא שנכנס למקדש טהור, או טהור שנכנס למקדש שיש בו טומאה, כגון שהיה מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא תחת האהל ה"ז חייב כרת שהרי ביאתו וטומאה באין כאחת, נכנס למקדש ונטמא שם אחר שנכנס אפילו טימא עצמו שם במזיד ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה.

ומה שכתב הרמב"ם על תלה עצמו באויר העזרה שהוא ספק כנ"ל, זה לפי גירסתו בגמרא, ובתוספות תמחו על זה דהרי קיימא לן במסכת יומא שאויר עזרה אינו כעזרה, עיין בנושאי כלי הרמב"ם שיישבו קושיא זו. אמנם רוב הראשונים גרסו כי גמירי שהייה דבת השתחואה, דלאו בת השתחואה לא גמירי, או דלמא בפנים שהייה גמירי, ל"ש דבת השתחואה ול"ש דלאו בת השתחואה.

ובמה שהסתפק רב אשי טימא עצמו במזיד, מהו באונס גמירי שהייה, במזיד לא גמירי שהייה, או דלמא בפנים גמירי שהייה, ל"ש באונס ול"ש במזיד, ביאר רש"י

דהספק הוא האם נאמר שיעור שהיה אף על מזיד, אמנם הריטב"א הביא גירסא או דילמא לקרבן גמירי שהייה לא שנא באונס לא שנא במזיד, וביאר הריטב"א דמדובר במי שטימא עצמו במזיד, ובודאי אין לחייבו קרבן, דאין קרבן על מזיד, אבל אחר כך התחרט, ואחר שהתחרט שכח מהטומאה, האם שייך בכחאי גוונא שיעור שהייה לקרבן הואיל ותחילתו היתה מזיד.

אמר רבא קצרה שאמרו, אפילו עקב בצד גודל, ואפילו כל היום כולו. בעי רבא שהיות מהו שיצטרפו וכו'.

דהיינו שההלכה בזה היא שהחויב על טומאת מקדש בנטמא בעזרה אינו על פרק הזמן שהיה בטומאה במקדש, כי לא הזמן הוא הקובע, אלא כל הזמן שהוא עוסק ביציאה אינו נחשב כלל, ורק כשאינו עוסק ביציאה אנו מחשיבים את שהייתו, ויתכן שהוא דין בדיעבד לענין חיוב קרבן, אבל לכתחילה בודאי צריך להזדרז ולצאת ולא להשהות הטומאה במקדש, כלשון הרמב"ם שהבאנו לעיל, נכנס למקדש ונטמא שם אחר שנכנס אפילו טימא עצמו שם במזיד ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה.

בעא מיניה אבבי מרבה בא לו בארוכה שיעור קצרה, מהו שיעור גמירי, וכי בא לו בארוכה שיעור קצרה פטור, או דלמא דוקא גמירי, בארוכה חייב, בקצרה פטור א"ל לא נתנה ארוכה להדחות אצלו.

וברמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ג' הלכה כ"א] אחד טמא שנכנס למקדש טהור, או טהור שנכנס למקדש שיש בו טומאה, כגון שהיה מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא תחת האהל ה"ז חייב כרת שהרי ביאתו וטומאה באין כאחת, נכנס למקדש ונטמא שם אחר שנכנס אפילו טימא עצמו שם במזיד ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה. [הלכה כ"ב] ואסור לו לשהות או להשתחוות או לצאת בדרך ארוכה, ואם שהה או שיצא בארוכה אף על פי שלא שהה או שהחזיר פניו להיכל והשתחוה אף על פי שלא שהה חייב כרת, ואם היה שוגג מביא קרבן. [הלכה כ"ד] ואי זו היא דרך ארוכה, כל שאפשר לו לצאת מן המקדש בדרך קצרה ממנה. יצא בקצרה אף על פי שלא רץ אלא הלך עקב בצד גודל אפילו כל היום פטור, יצא בארוכה אף על פי שרץ ודחק עצמו בכל כחו ונמצא שיעור זמן שהלך בו הארוכה פחות משיעור הזמן שמהלך כל אדם בקצרה הואיל ויצא בארוכה חייב, יצא בקצרה והלך מעט ועמד ושהה מעט עד שנצטרף מכל השהיות כדי השתחויה במזיד אינו לוקה בשוגג אינו מביא קרבן מפני שהדבר ספק, אבל מכין אותו מכת מרדות.

דף י"ז ע"ב

משכחת לה כגון שבא בקצרה והפך בצינורא, וכדבר הונא, דאמר רב הונא זר שהפך בצינורא חייב מיתה.

וברמב"ם [הלכות ביאת המקדש פרק ד' הלכה א'], טמא שעבד במקדש חילל עבודתו וחייב מיתה בידי שמים על עבודתו אף על פי שלא שהה שם וכו' וכל לאו שחייבין עליו מיתה בידי שמים לוקין עליו. [הלכה ג'] והיאך אפשר לו לעבוד ולא ישהה עד שלא יתחייב כרת אלא מיתה בידי שמים בלבד, כגון שנטמא בעזרה ויצא בקצרה וביציאתו היה צנור בידו והפך בו אבר על האש במזבח וקירב שרפתו שכל קירוב עבודה הרי הוא כעבודה. ע"כ.

אמנם רבינו חננאל כתב, פירוש, צינורא עצי נורא. כגון שהפך בעצי המערכה שהחלבים נתונים בהם וגרם להם להתעכל מהרה. ואשמעינן רב הונא דכל קרובי עבודה עבודה גמורה היא וחייבין עליה.

הנכנס לבית המנוגע דרך אחוריו, ואפילו כולו חוץ מחוטמו טהור, דכתיב והבא אל הבית, דרך ביאה אסרה תורה.

וכתב הריטב"א, ש"מ שאילו נכנס דרך פניו חייב, ומיהו דוקא שנכנס שם כולו או רובו מיתה, הא כל שלא נכנס אלא מיעוטו אפילו דרך פניו הוא פטור דביאה במקצת לא שמה ביאה, ואפילו לעולא דאמר (זבחים ל"ב ב') דשמה ביאה, התם הוא לענין ביאת עזרה, ומשום דכתיב קרא בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא, מה נגיעה במקצת אף ביאה במקצת, אבל בבית המנוגע לא.

והקשו הראשונים אמאי נכנס דרך אחוריו חוץ מחוטמו אינו טמא מדין רובו ככולו, והתוספות ועוד ראשונים תירצו דמסברא אכן הוא, אלא מקרא ילפינן דבכהאי גוונא הרי הוא טהור ולא אמרינן דטמא מכח רובו ככולו. אמנם הגר"ח הלוי [חידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם טומאת צרעת פט"ז ה"ח] כתב לבאר, דבאמת התורה לא חייבה רק על ביאה לבית, וביאה דרך אחוריו אינה ביאה, רק כשבא דרך פניו שיעור הכניסה הוא בבא כולו, ועל זה אמרינן שאף רובו ככולו, אמנם כשבא דרך אחוריו אין זו ביאה כלל, ומה יתן ומה יוסיף מה שתאמר שרובו ככולו.

וטמא שנכנס דרך גגין להיכל פטור, שנאמר ואל המקדש לא תבא, דרך ביאה אסרה תורה.

והקשו התוספות, תימה אמאי פטור תיפוק ליה דחייב משום גג דהיכל גופיה שהרי נתקדש. וכתבו דצ"ל דאע"פ שנתקדשו עליות, גג לא נתקדש. והריטב"א כתב עוד דיש לומר דאמנם גג התקדש, אך מדובר שנכנס להיכל דרך גגין שבתאים וכמ"ד עליות וגגין לא נתקדשו.

אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש, ואין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש, אבל חייבין על עשה ועל לא תעשה שבבנדה, ומביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבבנדה.

ובגמרא מוקים לה במשמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי, ועל זה אמר אביי משמיה דרב חייא בר רב דחייב שתיים, אחד על הכניסה ואחד על הפרישה בקושי, ולא מצאו בגמרא אופן שיהיה חייב שתיים רק באופן שידע שצריך לפרוש סמוך לוסת, אבל לא ידע שאסור לפרוש בקושי.

ולקמן [י"ה ע"א] אמרו, היכי עביד אמר רב הונא משמיה דרבא נועץ עשר צפרניו בקרקע עד שימות וטוביה. והפירוש הפשוט הוא מה יעשה אדם שאירע לו כדבר הזה, שהרי אסור לו לפרוש בקושי, וכל תנועה שלו בהכרח היא אסורה, כי יש בה או כניסה או יציאה, ועוד דהיא עכשיו נידה ונמצא נהנה מקירבה לנידה, על זה אמרו שנועץ עשר צפרניו וכו', ולפי זה יתכן שנועץ עשר צפרניו וכו' קאי על אצבעות הידים, כדי שלא ישען עליה, אך לפי זה מדוע מזכיר צפרנים ולא אצבעות. ורבינו יהונתן מלונגל פירש דזו עצה להמית את האבר, דבנעיצת צפרניו בקרקע יזיק לעצמו ויצטער ומתוך אותו צער ימות האבר שלו, ויפרוש ממנה בלא הנאה, וגם לפירוש זה יתכן דקאי על הידים, דכשנשען על הידים יש לו צער מחמת משקל גופו. ומה שאמרו וטוביה, פירש הריטב"א, פירוש, אשריו שזכה לכך לכבוש את יצרו לעמוד בעצמו שלא לפרוש בקושי.

וברמב"ם [הלכות שגגות פרק ה' הלכה ו'-ז'] כתב, הבא על אשתו שלא בשעת וסתה וראתה דם בשעת התשמיש, הרי אלו פטורין מקרבן חטאת מפני שזה כאנוס הוא ולא שוגג, שהשוגג היה לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה ודקדק בשאלות לא היה בא לידי שגגה ולפי שלא טרח בדרישה ובחקירה ואחר כך יעשה צריך כפרה, אבל זה מה לו לעשות הרי טהורה היתה ושלם בשעת וסתה בעל אין זה אלא אונס, ולפיכך בין שנמצא דם על עד שלה בין שנמצא על עד שלו פטורין, אבל אם עבר ובא עליה סמוך לוסת ודימה שיבעול ויפרוש קודם שתראה דם וראתה בשעת התשמיש, חייבין בקרבן, שזו היא שגגה, לפיכך אם נמצא דם על עד שלו שניהם טמאים וחייבין בקרבן, נמצא על עד שלה, אם קנחה עצמה מיד כשפירש הבעל ולא שהתה שניהם טמאים וחייבין בקרבן, ואם שהתה כדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת ותטול עד לבדוק בו ואחר כך קנחה עצמה שניהם טמאים בספק ופטורין מקרבן, ואם שהתה כדי שתדיר מן המטה ותדיח את פניה ואח"כ קנחה עצמה ונמצא דם, בעלה טהור. [הלכה ז'] מי שעבר ובעל סמוך לוסת על דעת שתקדום ביאתו לראיית הדם והרגישה האשה שנטמאת בשעת תשמיש ואמרה לו נטמאתי, הרי זה לא יפרוש כשהוא מתקשה כמו שביארנו בהלכות איסורי ביאה, ואם לא ידע שאסור לפרוש מיד ופירש כשהוא מתקשה חייב שתי חטאות, אחת על כניסתו שהרי בעל נדה ואחת על יציאתו שיציאתו הנאה לו

כביאתו, במה דברים אמורים כשידע שאסור לבעול בשעת הוסת ודימה שתקדום בעילתו לראייתו ולא ידע שאסור לפרוש מיד, שנמצאו לו שתי העלמות בשתי הבעילות, אבל אם לא ידע שאסור לבעול בשעת הוסת ולא ידע שאסור לפרוש מן הטומאה מיד אף על פי שפירש מיד והוא מתקשה אינו חייב אלא חטאת אחת, מפני שכניסתו ויציאתו שהן כשתי בעילות בשגגה אחת הן ובהעלם אחת עשה הכל, והוא הדין בשאר העריות שאם שגג ובא על הערוה על דעת שהיא מותרת ונודע לו שהיא ערוה והוא בתוך התשמיש, לא יפרוש מיד שיציאתו הנאה לו כביאתו, ואם לא ידע שאסור לפרוש מיד ופירש והוא מתקשה אינו חייב אלא חטאת אחת, שהכל שגגה אחת היא.

ובהלכות איסורי ביאה [פרק ד' הלכה י"א] כתב, היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי לא יפרוש מיד והוא בקישויו שהנאה לו ביציאתו כביאתו, ואם פירש והוא בקישויו חייב כרת כמו שבעל נדה והוא הדין בשאר עריות, אלא כיצד יעשה נועץ צפרני רגליו בקרקע ושוהה ואינו מזדעזע עד שימות האבר ואחר כך נשמט ממנה. ע"כ. הרי שהזכיר רגלים, ויתכן שהוא כדי שלא יזדעזע ויזוז ממקומו.

והבית יוסף [יורה דעה סימן קפ"ה] הביא לשון הסמ"ג (לאוין קיא דף לו ע"ג) נועץ ציפרני רגליו בקרקע ושוהה ומזדעזע ומפנה לבו בפחד ורתת גדול עד שימות האבר ואחר כך נשמט ממנה. ע"כ. והמרדכי כתב בריש מסכת שבועות (סי' תשל) נועץ ציפרניו כלומר יעמיד עצמו בלא דישה עד שימות האבר. ע"כ. וכתב דמזדעזע שכתב סמ"ג היינו שימלא פחד ורתת מאימת הקדוש ברוך הוא על העבירה שבאה לידו, אבל זה פשיטא שלא יזדעזע ממש דאם כן הרי הוא דש ונמצא גומר הביאה באבר חי ובהדיא כתב ושוהה דהיינו לומר שישעה מלדוש וזה פשוט. ע"כ.

והנה את כל זה פסק בשו"ע שם, אך לא הזכיר דברי הסמ"ג, אך הרמ"א כתב שם, וימלא פחד ורתת על העבירה שבאה לידו. ולא יסמוך עליה, רק יסמוך על רגליו וידיו, שלא יהנה ממנה. ע"כ.

והנה ההבנה הפשוטה בדברי הסמ"ג שצריך להזדעזע מן העבירה, אך הוא דבר תמוה, דמדובר כאן אף באנוס ששימש שלא בשעת וסתה, וכבר כתב המרדכי דבכהאי גוונא לא צריכים כפרה דאונס רחמנא פטריה, ובאמת בזה אפשר להבין דברי הריטב"א דפירש וטוביה, אשריו שזכה לכך לכבוש את יצרו לעמוד בעצמו שלא לפרוש בקושי. והלא הוא תימה, מה האשריו כאן באחד שעבר עבירה, אלא בהכרח דקאי על מי שאמרה לו אשתו נטמאתי באונס, ואז הוא פטור לגמרי על הכניסה, אבל הפרישה היא נסיון גדול הרבה יותר מלפרוש מן הכניסה,

דיצער אלבשיה כמו שכתבו המפרשים, ומי שעומד בזה הנסיון אשרי לו דלא כל אחד עומד בנסיון שכזה. ואם כן מה לו מזדעזע מן העבירה, ועוד, כאן מדברים מה מותר לעשות ומה אסור, וגם נעיצת הצפרנים היא עצה הלכתית, ומה שייך כאן דברי מוסר ויראת שמיים. ועוד, וכי דוקא בשעה שאדם נמצא במצב הקשה והמביך הזה הוא הזמן להרהורי תשובה... אלא האמת יורה דרכו שאין אלו דברי מוסר, אלא עצה כיצד לפרוש בלא קושי, שכיון שיכניס האדם בלבו פחד וחרדה מהעבירה, ממילא ימות האבר, כי עשרה דברים קשים נבראו בעולם הר קשה ברזל מחתכו ברזל קשה אור מפעפעו אור קשה מים מכבין אותו מים קשים עבים סובלים אותן עבים קשים רוח מפזרתן רוח קשה גוף סובלו גוף קשה פחד שוברו [בבא בתרא י"ע א]. וזו העצה המועילה כאן כדי שלא יזוז ממקומו וימות האבר.

דף י"ח ע"ב

אמר רבי יאשיה מיכן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן. וכמה אמר רבה עונה.

ולהלכה בשולחן ערוך [יורה דעה סימן קפ"ד ס"ב] בשעת וסתה, צריך לפרוש ממנה עונה אחת, ולא משאר קריבות אלא מתשמיש (המטה) בלבד. אם הוא ביום, פורש ממנה אותו היום כולו אפילו אם הוסת בסופו, ומותר מיד בלילה שלאחריו, וכן אם הוא בתחלתו, פורש כל היום ומותר כל הלילה שלפניו. וכן הדין אם הוא בלילה, פורש כל הלילה ומותר ביום שלפניו ולאחריו, בין שקבעה וסת בג"פ או בפ"א.

ולכאורה הוא תימה שהשוית פרישה לאשה שרואה בדרך כלל בתחילת הלילה לאסור לה את כל הלילה, לאשה הרואה בדרך כלל באמצע הלילה, וכתב עהרוד השלחן דיש לומר דכך קבלו חז"ל דזמן הוסת הוא עונה אחת יום או לילה דכל עונה זו עלולה לראות דם ואינו תלוי באורך היום והלילה ובקוצר היום והלילה, ובאמת לפעמים יהיה יותר מ"ב שעות כגון ביומי תמוז כשתראה בתחלת היום או בלילי טבת כשתראה בתחלת הלילה ולפעמים לא יהא רק זמן מועט לגמרי כשתראה בסוף היום או בסוף הלילה ויש אומרים דבעינן י"ב שעות וי"א דגם העונה שלפני הוסת אסורה ונדחו דבריהם, ומכל מקום יש שנהגו להחמיר כהאור זרוע לפרוש עונה הסמוכה, וכל אחד יעשה כפי שנהגו אבותיו וכפי שיורוהו רבותיו, ואין כאן המקום להאריך בדבר המסור למורי הוראה.

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה, אפילו הויין לו בנים כבני אהרן מתים וכו', אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים וכו'. רבי יהושע בן לוי אמר הויין לו בנים ראויין להוראה וכו'.

וכתב רבינו המהר"ל בביאור עומק מאמרי חז"ל הנ"ל, כל שאינו פורש מאשתו וכו'. דבר זה ידוע ממה שאמר בפרק קמא דחגיגה הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל שכן דבר כמו זה, שהוא עצמו גדר והבדל לפרוש מאשתו סמוך לוסתה שלא תראה דם בשעת ביאה, אשר הפורץ והעובר זה ישכנו נחש [דהיינו מיתה]. והולד שיוציא ע"י פרץ זה שנולד ממקום המיתה. ולפיכך אפילו הויין כמו בני אהרן אין מועיל זה כי נולדו ע"י מיתה ומה מועיל שהם צדיקים, כי עיקר יסוד שלהם הוא מיתה.

ומה שאמרו הויין ליה בנים זכרים, צריך טעמא דמה ענין זה לזה שכאשר הוא פורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים ראויים להוראה. וכן כאשר מבדיל על היין שיהיה לו בנים זכרים או בנים ראויים להוראה. ועוד באיזה מקום נרמז הבדלה על היין.

אבל פירוש זה כי הפורש מאשתו סמוך לוסתה עושה פרישה והבדלה בין דבר לדבר, כי ראוי שיהיה הבדל בין הטומאה ובין הטהרה, בפרט טומאה כמו זאת שהיא וסת האשה שמא תראה דם בשעת תשמיש. ולפיכך הפורש מאשתו סמוך לוסתה עושה הבדל כמו שראוי להבדיל, ולפיכך הויין לו בנים זכרים. כי הזכר נמשל כצורה בכל מקום [דהזכר כלפי האשה הרי הוא כנשמה לעומת הגוף], והצורה הוא שמבדיל בין צורה לצורה, כי אין הבדל בין דבר לדבר מצד החומר רק מצד הצורה בלבד, שמצד הצורה יוכר הדבר מה שהוא. ולפיכך שני אנשים אסורים לישא אשה אחת מפני שכל אחד נמשל כצורה ואי אפשר שיהיו משותפין ביחד באשה אחת, וכבר התבאר כי הצורה שהוא הזכר הוא נבדל בעצמו ואין לו שותף אל אחר. אבל שתי נשים מותר שיהיה להם איש אחד, אף על גב ששתי נשים אל איש אחד הם משתתפים ביחד שיש להם איש אחד ביחד, הרי אין ההבדל רק מצד הצורה ואין ההבדל מצד החומר. ומפני כך הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים, אשר הזכר הוא הצורה המבדיל בין דבר לדבר.

ורבי"ל סובר שיהיו לו בנים ראויים להוראה, שיהיה לבנים מעלת שכל של הוראה, אשר השכל מבדיל בין דבר לדבר, וכמו שאמרו חכמים ג"כ (ברכות ל"ג א') למה קבעו הבדלה בחונן הדעת מפני שע"י הדעת מבדיל בין דבר לדבר. ולפיכך אמר כאשר הוא מבדיל בין דבר לדבר דהיינו בין הטומאה ובין הטהרה שראוי להבדיל, יהיו לו בנים בעלי שכל אשר בשכל שלהם יהיו מבדילים בין דבר לדבר ומורים.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים וכו', רבי יהושע בן לוי אמר בנים ראויין להוראה וכו', אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרים וכו'.

וביאר רבינו המהר"ל שמה שאמר ר' יוחנן המבדיל על היין במוצאי שבתות חייין לו בנים זכרים, הוא הטעם הנ"ל, כי מפני שהוא מבדיל בין הקודש ובין החול שדבר זה הוא הבדלה, ראוי שיהיה לו בנים זכרים אשר זכר יש לו מדריגה הצורה, אשר הצורה מבדיל בין דבר לדבר כמו שהתבאר כי ע"י הצורה יזכר הדבר ויש הבדל בינו ובין דבר אחר. ואמר ריב"ל ג"כ שיהיו לו בנים ראויים להוראה כמו שהתבאר, כי יהיה לבנים השכל העליון שעל ידו הוא ההוראה, כי השכל והדעת מבדיל בין דבר לדבר.

אמנם מה שאמר המבדיל על היין דוקא, וזה כי הבדלה ראוי שתהיה על היין דוקא, מפני כי היין יוצא ונבדל מן הענב, וגם בתוך הענב יין מפקד פקיד תוך הענב ונבדל מן גוף הענב, ולכך ראוי היין להבדלה יותר. וכמו שהשבת נבדל מן החול שאינו קדוש, כך היין שהוא דק נבדל מן גוף הענב שהוא גס והוא גשמי יותר, ולפיכך אמרו המבדיל על היין במוצאי שבת, שזהו הבדלה גמורה, ולכך חייב לו בנים זכרים שהזכר הוא צורה נחשב שכל צורה בה ההבדלה וכן בנים ראויים להוראה.

ורבי בנימין בר יפת סבר, כי סמיכות הפרשיות לומר המקדש עצמו בשעת תשמיש, לפי שתשמיש בעצמו כאשר הוא עושה שלא בצניעות הוא מעשה בהמה כמו הבהמה שאין לה צניעות, ואם אין מקדש עצמו בשעת תשמיש הוא אדם בהמי חמרי, ואם מקדש עצמו דהיינו כאשר עושה מעשה זה בצניעות ולפיכך ראוי שיהיו בניו זכרים, כי הזכר אינו חמרי כמו הנקיבה שהיא יותר חמרית [כמו שכתב למעלה שהזכר הוא כצורה לגבי האשה], עיי"ש שכתב טעמים נוספים.

רבי אליעזר סבר בעינן עד דידע אי בשרץ איטמי אי בנבלה איטמי ורבי עקיבא סבר לא בעינן עד דידע, דכיון דידע דאיטמא בעולם, לא צריך אי בשרץ איטמי אי בנבלה איטמי.

וברמב"ם [הלכות שגגות פרק י"א ה"ב] נטמא וידע שנטמא אבל לא ידע באי זה אב נטמא ושכח שנטמא ואחר כך נכנס למקדש או אכל קדש ונודע לו אחר שנכנס או אחר שאכל באי זה אב נטמא הרי זה חייב קרבן אף על פי שלא ידע בתחלה באי זה אב נטמא, הואיל וידע שהוא טמא הרי היתה שם ידיעת טומאה בתחילה, אבל אם נעלמו ממנו הלכות טומאה, כגון שנטמא בכעדשה מן השרץ וידע שהשרץ מטמא ולא ידע בשיעור ושכח שנגע בשרץ כלל ונכנס או אכל ואחר כך נודע לו שנגע בכעדשה מן השרץ הרי זה ספק אם חייב קרבן או פטור, וכן מי שלא ראה המקדש מימיו ולא הבין מקומו, אם נטמא וידע שנטמא ונכנס למקדש ולא ידע בתחילה שזהו מקומו שהרי לא ראהו מעולם, ואחר כך זכר הטומאה וידע שזה מקדש, הרי זה ספק אם ידעה שיש

מקדש בעולם ידיעה, או עד שידע מקומו תחילה, יראה לי שאלו החייבים קרבן מספק אינן מביאין קרבן שמא יכניסו חולין לעזרה, ואם תאמר והלא חטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת, מפני שהמביא אותה מחוסר כפורים אסור לאכול בקדשים עד שיביא כפרתו, אבל מי שאינו מחוסר כפורים אינו מביא קרבן מספק.

ומבואר ברמב"ם דאף שלענין ידיעה בתחילה לא צריך שידע במה נטמא, מכל מקום לענין ידיעה בסוף צריך שידע במה נטמא, והוא כדעת רבי יהושע לקמן, וכמו שפסק הרמב"ם [הלכות שגגות פרק ב' הלכה ג'] מי שלא נודע לו עצמו של חטא שחטא, אף על פי שידע בודאי שעבר על לא תעשה שיש בו כרת, הרי זה פטור מקרבן חטאת, שנאמר אשר חטא בה עד שידע החטא שחטא בו, כיצד חלב ונותן לפניו ואכל את אחד מהם ואין ידוע אי זה אכל, אשתו נדה ואחותו בבית ושגג ובא על אחת מהן ואין ידוע אי זו מהן בעל, שבת ויום הכפורים לפניו ועשה מלאכה באחד מהן ואין ידוע באי זה מהן עשה הרי זה פטור מקרבן חטאת. וכן כתב בלחם משנה בחלכה דהבאנו לעיל.

דף י"ט ע"א

בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו, מהו אמר ליה הרי העלם טומאה בידו וחייב. אדרבה, הרי העלם מקדש בידו ופטור וכו' אלא לא שנה.

וכזאת מצאנו גם במסכת שבת [ע"ע"ב] לענין שגגת שבת ושגגת מלאכות, וכן לקמן [כ"ז ע"א] לענין העלם שבועה והעלם חפץ, והוא פלא, דהרי מאחד תלמד על האחרים, ובכל שלשת המקרים רבא שואל את רב נחמן והוא עונה לו כך, ורבא שואל אדרבה הוא להיפך, ורב אשי מנסה לתרץ שחזינן ממה פורש, ורבינא מסיק דלא שנה, ואיך לא הבינו ממקרה אחד על האחרים, דהרי אין כאן גזירת הכתוב ששייכת למקרה אחד ולא לאחרים, אלא הוא ענין של סברא, והסברא באחד נכונה בכולם. ולכאורה צריך לומר שבאמת רבא שאל את רב נחמן על כל שלשת המקרים, והשקלא וטריא קאי על שלשתם, ומקנת רבינא דלא שנה קאי על כולם, אלא מסדר התלמוד סידר כל אחד על מקומו.

שני שבילין אחד טמא ואחד טהור, והלך בראשון ולא נכנס, בשני ונכנס חייב הלך בראשון ונכנס, הזה ושנה וטבל ואח"כ הלך בשני ונכנס חייב, ר"ש פוטר; ורבי שמעון בן יהודה פוטר בכולן משום רבי שמעון.

ולמסקנת הגמרא [ע"ב] הכא במאי עסקינן כגון שהלך בראשון ובשעה שהלך בשני שכח שהלך בראשון, דהויא ליה מקצת ידיעה, ובהא קא מיפלגי, תנא קמא סבר אמרינן מקצת ידיעה ככל ידיעה, ורבי שמעון סבר לא אמרינן מקצת ידיעה ככל ידיעה.

ולהלכה ברמב"ם [הלכות שגגות פרק י"א הלכה ו'] מי שהיו לפניו שני שבילים אחד טמא ואחד טהור הלך בראשון וחזר והלך בשני ובעת שהלך בשני שכח שהלך בראשון ונעלמה ממנה טומאה זו ונכנס למקדש או אכל קדש חייב, ואף על פי שלא היתה לו בתחילה ידיעה גמורה לטומאה אלא מקצת ידיעה, שהרי לא ידע שהלך בשני שבילין שבהילוך שניהן יהא טמא בודאי ואף על פי כן חייב חטאת שמקצת ידיעה ככל ידיעה, הלך בראשון ונכנס למקדש או אכל קודש, פטור מפני שהוא ספק טמא.

דף י"ט ע"ב

פרק שלישי

שבועות שנים שהן ארבע שבועה שאוכל ושלא אוכל, שאכלתי ושלא אכלתי וכו'.

וכתב המאירי, זה שבארנו במשנה שהאומר שבועה שאוכל אנו דנין כונתו שהוא נשבע שיאכל צריך שתדע שיש צדדין שאנו דנין בלשון זה שהוא נשבע שלא יאכל כיצד הרי שהיה חברו מסרבו ומפציר בו שיאכל עמו והוא מסרב ואומר שלא יאכל בשום פנים עד שמתוך דברים אלו הוא אומר שבועה שאוכל או שבועה שאוכל לך הרי כונתו נדונה שלא לאכול, ואנו מפרשין את דבריו שהוא אומר באיסור שבועה יהא עלי את שאוכל, אבל כל שאומר שלא בהפצר שבועה שאוכל כונתו לאכול, ואם לא אכל חייב, וכן כל לשון שאתה יכול לפרשו במניעת אכילה הואיל ועל ידי הפצר הוא בא אתה דנו כן, ואם בא בהפצר ואי אתה יכול לדנו במניעת אכילה, כגון שאמר נשבע אני שאוכל אתה דנו אחר הלשון א"כ הוא אומר שבלבו היה לומר כך ואף על פי שהיו מסרבין בו אין אומרי' לשונו נתעקם אלא דנין אחר הלשון עד שיאמר שאין בלבו כן וכשיאמר שאין בלבו כן אין כאן שבועה.

ולכאורה יש לשאול, דמה לנו בהסברים למה התכוין, נשאל לו מה היה בלבו, וכתבו התוספות דמדובר שאמר שבדעתו כל מה שיהיה משמעות לשונו, אי נמי כגון ששכח מה היה בדעתו. משמע דנאמן לפרש את כוונתו. וכתב המאירי ד"מ שלא נאמר להאמינו אלא לקרבן אבל למלקות לא, וגדולי המחברים פירשו שאף במלקות אם נשבע שלא יאכל ואכל והתרו בו ואמר לא היה בלבי אלא שלא אשתה וכיוצא בזה אינו לוקה.

והר"ן [על הר"ף ט' ע"ב] כתב, והרמב"ן ז"ל אמר שאלו וכיוצא בהן סתם נדרים הן ופירושן כפי מה שבלבו לומר, ושואלים אותו, ואם אמר איני זכור דנין בהם להחמיר. מיהו אם לשון בני אדם ידוע כלל גדול אמרו בנדרים הלך אחר לשון בני אדם וכן הדין בשבועות:

שבועה שלא אוכל, ואכל כל שהוא חייב, דברי רבי עקיבא.

כתב הר"ן, ולענין פסק הלכה קי"ל כרבנן דשבועות בעינן שיעורא אבל בחצי שיעור פטור. והאם יש איסור בחצי שיעור, יש מי שאומרים דאפילו איסורא נמי ליכא ומי שנשבע שלא יאכל מותר לו לכתחלה לאכול פחות מכשיעור, ואף דבשאר האיסורין שבתורה קי"ל כרבי יוחנן דאמר בפרק בתרא דיומא דחצי שיעור אסור מן התורה, ואפילו ר"ל דפליג עליה מודה דאסור מדרבנן, ה"מ איסורא דאורייתא, אבל הכא איסור הבא מעצמו הוא, וכיון שלא נתכוין אלא לכזית פחות מכזית היתר גמור הוא. וכך הדין בקונמות היכא דהזכיר בהן אכילה, כגון דאמר אכילה מזו עליו קונם שמותר לו לאכול פחות מן השיעורין מן הטעם שאמרנו. אבל הרמב"ם כתב [הלכות שבועות פ"ד ה"א], מי שנשבע שלא יאכל ואכל פחות מכזית פטור, והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן. וכן בהלכות נדרים [פ"א ה"ה], אמר אכילות פירות ממדינה פלונית עלי אינו לוקה עד שיאכל כזית, דמשמע דאיסורא מיהא איכא. וכתב הר"ן דכדבריו נראה, דהטעם שחצי שיעור אסור מן התורה הוא כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל, ובשבועות נמי אף על פי שאין בכלל דבריו אלא שיעור שלם ה"מ למלקות ולקרבן, אבל כיון דחזי לאיצטרופי ולאשלומי לכזית איסורא מיהא איכא.

דף כ' ע"א

במסרבין בו לאכול וקאמר לא אכילנא ולא אכילנא.

כתב הר"ן [על הר"ף דף ז' ע"ב], ולענין הלכה במסרבין בו לאכול וקאמר לא אכילנא ובתר הכי אמר שבועה שאוכל, לפי אוקימתא דאביי דהכא דהתם שלא אוכל משמע, וכן פסק הרמב"ם [פרק ד' מהלכות שבועות הכ"ב] ואף על גב דרב אשי פליג עליה וס"ל דבכולהו גווני שאוכל דאכילנא משמע, נ"ל שהוא פוסק כן משום דלאוקימתא דרב אשי צריכי לשבושי מתניתין ולמימר תני שבועה שאי אוכל. אבל הרמב"ן ז"ל פסק בהלכות נדרים שלו כרב אשי דבתרא הוא דלעולם שאוכל אפילו במסרבין ואמר לא אכילנא דאכילנא משמע:

אמר אביי, ה"ק מבטא שבועה, איסר מיתפס בשבועה.

לרש"י היינו שאומר מבטא כיכר זה עלי, דהוא לשון נדר דקאי אחפצא, ולפי זה הרי זה נשבע בלשון נדר, והראשונים נחלקו בזה אם הוציא שבועה בלשון נדר האם תופס, והובאה מחלוקתם בר"ן בריש נדרים, דלהרשב"א לא תופס, ולהרמב"ן תופס מדין יד שבועה.

רבא אמר, לעולם אימא לך מיתפס בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו דמי, והכי קאמר מבטא שבועה,

איסור נמי שבועה, אסוריה דאיסור הטילו הכתוב בין נדר לשבועה, הוציאו בלשון נדר נדר, בלשון שבועה שבועה.

ומה פירוש לאו כמוציא שבועה מפיו דמי, כתב הר"ן [על הרי"ף דף ז' עמוד ב.], ולענין פסק הלכה קי"ל דהאומר מבטא שלא אעשה כך הרי זו שבועה, דמבטא שבועה ליכא מאן דפליג. ובפולוגתא דאביי ורבא קיימא לן כרבא, הלכך איסור שהוציאו בלשון נדר נדר ובלשון שבועה שבועה, אבל מתפיש בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו דמי. מיהו איסורא מיהא איכא וכן כתב רב יוסף הלוי ז"ל [הרי"ף מיגא"ש] וכן דעת הרמב"ם ז"ל [הלכות שבועות פרק ב' הלכה ט'] שכתב, וכן אם נשבע שלא אוכל בשר זה, וחזר ואמר והרי הפת זו כבשר הזה הרי הוא פטור על הפת, שהרי לא הוציא שבועה מפיו עליה אלא התפיסה, ואף על פי שהוא פטור מן המלקות או מן הקרבן אסור לו לאכול אותה הפת שהתפיש בשבועה. אבל הרמב"ן ז"ל סובר דלרבא מתפיש בשבועה אפילו איסורא ליכא, דכיון דבשום דוכתא לא אשכחן מתפיש בשבועה איסור מהיכא תיתי, וכן נוטין דברי הרב אלפסי ז"ל שכתב אבל מתפיש בשבועה ליכא. והראב"ד ז"ל מפיך איסורא מדכתיב או השבע שבועה עד שישבע בדבר המושבע והיינו מתפיש וריבה אותו לבל יחל אבל לא לקרבן, דהיינו שרבא מודה שיש התפסה בשבועה, ולא נחלק אלא על מקור האיסור, דלדעתו לא ילפינן זאת מאיסור, ולכן חייב מלקות על כל יחל, אבל אינו חייב קרבן כשאר שבועות.

ולענין מתפיש בנדר כתב הר"ן דלפי שיטת רש"י ז"ל נראה דכי היכי דלרבא מתפיש בשבועה לאו שבועה ה"נ מתפיש בנדר לאו נדר, אבל הרב אלפסי ז"ל כתב דלרבא אף על גב דמתפיש בשבועה לאו שבועה מתפיש בנדר מיהא נדר הוא, והביא ראיה מדתנן הריני נזיר ושמע חבירו ואמר ואני ואני ואני הרי כולן נזירים.

ואמר שמואל והוא שנדור ובא מאותו היום.

כתב הר"ן, פירוש לשון ובא, שכל אותן הימים שהם כיום שמת בו אביו נאסרו עליו, שאם היה לו מאותן הימים מותרים בינתים, כי אמר הרי עלי שלא אוכל בשר כיום שמת בו אביו לא חייל נדרא לומר דבאותם ימים אסורים מתפיש אדרבה בימים מותרים הסמוכים לו מתפיש. ותלה דבר זה בסוגיא בנדרים דהיא בעיא דרמי בר חמא אי בעיקרו מתפיש או בהיתרא קא מתפיש, ושם הוא בעיא דלא איפשיטא, עיין בר"ן דלהלכה הרב אלפסי ז"ל כתב כאן והוא שנדור ובא, משמע דס"ל דדוקא משום דנדור ובא הוא, הא לאו הכי שרי דבהיתרא קא מתפיש, דאע"ג דהתם בנדרים לא איפשיטא, כיון דבסוגיין דהכא אמרינן ובא נקיטין לקולא, עיין בר"ן שדחה סברא זו. והרמב"ם ז"ל פסק בפרק ראשון מהלכות נדרים [הט"ו] דבעיקרו קא מתפיש, עיי"ש סברתו. והביא מהרמב"ן

ז"ל שכתב בהלכות נדרים דאע"ג דבעיין לא איפשיטא בדוכתא מסקינן במסכת נזיר דבסופה מתפיש, אך הר"ן כתב דמחזורתא דפיסקא דבעיקרו מתפיש וכדעת הרב רבינו משה בר מיימון, ולפי זה גם כאן לא צריך שינהג איסור בכל הימים שהם כיום שמת בו אביו, דבעיקרו קא מתפיש.

דף כ' ע"ב

כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם איצטריך ליה, סלקא דעתך אמינא כיון דכי לא נדר נמי אסור, כי נדר נמי לא הויא עליה איסור, והאי לאו מיתפיש בנדר הוא, קמ"ל.

כתב הר"ן, גרסינן בגמרא כיום שמת בו אביו פשיטא כלומר דכיון דטעמא משום דנדור ובא הוא מיתת אביו למה הוזכרה כאן וכי משום דמת אביו מגרע גרע איסורו, ומפרקינן דיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם איצטריך ליה, הא נמי פשיטא מהו דתימא הואיל דכי לא נדר נמי אסור לא מתפיש בנדר הוא קמ"ל דכיון דמדרבנן הוא דאסור כי נדר חייל עליה איסור נדר וכי מתפיש קאי בלא יחל דברו כך היא גירסת הספרים. ורש"י ז"ל כתב דלא גרסינן אלא קמ"ל ותו לא מידי, משום דאפילו מיתסר מדאורייתא נדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות.

והר"ן כתב לחלק, דכי אמרינן נדרים חלין ע"ד מצוה ה"מ בביטול מצות עשה, אבל בקיום מצות ל"ת לא, והטעם, דכי נדר לבטל מצוה הרי נדרו חידש עליו איסור, שמתחלה היתה אותה מצוה מוטלת עליו ועכשיו אסורה, והנדרים יש להם כח לחול על דבר מצוה, אבל נדר לקיים מצות ל"ת אין זה איסור חדש עליו מחמת נדרו שיחול על דבר תורה. הלכך דוקא משום דכיון דמדרבנן הוא, הא מדאורייתא אין הנדר חל עליו, וכן דעת בעל המאור, ואחרים אומרים שכיון שהנדרים חלים על דבר מצוה בבטול מצוה, אף בקיום איסור לא תעשה חלים, ואם עבר על אותו איסור עבר ג"כ על כל יחל.

וכתב הר"ן, ושמעין משמעתיך שהנדר מגבינה של גוים וסתם יינם ושמנו של גיד והתפיש בהן מתפיש בדבר הנדור מיקרי ולא בדבר האסור:

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן אוכל ולא אוכל שקר וכו'.

הגמרא מביאה מחלוקת מה היא שבועת שוא ושבועת שקר שבתורה, היכן הזהירה עליהם התורה, שהרי יש לאו דלא יחל דברו, לא תשבעו בשמי לשקר, ולא תשא, ונפקא מינה להתראה, כך כתב רש"י.

ולהלכה כתב הרמב"ם [הלכות שבועות פרק א' הלכה א'] ארבעה מיני שבועות הן שבועת ביטוי ושבועת שוא ושבועת הפקדון ושבועת העדות, שבועת ביטוי הוא שנאמר בתורה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע

או להיטיב, והיא נחלקת לארבעה חלקים, שתיים להבא, ושתיים לשעבר, כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה, ועל דבר שעתיד להיות שיעשה ושלא יעשה.

[הלכה ב'] ואין שבועת ביטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשותן בין להבא בין לשעבר, כיצד לשעבר, שאכלתי, או שזרקתי אבן לים, או שדבר פלוני עם פלוני, או שלא אכלתי, או שלא זרק אבן לים, או שלא דבר פלוני עם פלוני, כיצד להבא, שאוכל או שלא אוכל, או שאזרוק או שלא אזרוק אבן לים, הרי אלו שתיים לשעבר ושתיים להבא.

[הלכה ג'] נשבע אחת מארבע מחלוקות אלו והחליף כגון שנשבע שלא יאכל ואכל או שיאכל ולא אכל או שאכלתי והוא לא אכל שלא אכלתי ואכל הרי זו שבועת שקר, ועל זה וכיוצא בו נאמר לא תשבעו בשמי לשקר, ואם נשבע לשקר במזיד לוקה, בשוגג מביא קרבן עולה ויורד שנאמר ונעלם ממנו והוא ידע ואשם וגו'.

[הלכה ד'] שבועת שוא נחלקת לארבע מחלוקות, האחת שנשבע על דבר הידוע שאין כן, כיצד כגון שנשבע על האיש שהוא אשה, ועל האשה שהוא איש, ועל עמוד של שיש שהוא של זהב, וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ה'] השניה שנשבע על דבר ידוע שאין בו ספק לאדם שהוא כן, כגון שנשבע על א השמים שהוא שמים, ועל האבן זו שהיא אבן, ועל השנים שהם שנים וכן כל כיוצא בזה, שזה הדבר אין בו ספק לאדם שלם כדי לצדק הדבר בשבועה.

[הלכה ו'] שלישית שנשבע לבטל את המצוה, כיצד כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, שלא ילבש תפילין, ושלא ישב בסוכה בחג הסוכות, ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות ובימים טובים וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ז'] רביעית שנשבע על דבר שאין כח בו לעשות, כיצד כגון שנשבע שלא יישן שלשה ימים לילה ויום רצופים, או שלא יטעום כלום שבעה ימים רצופים וכן כל כיוצא בזה, כל הנשבע שבועת שוא מארבע שבועות אלו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואם היה מזיד לוקה ואם היה שוגג פטור מכלום.

דף כ"א ע"ב

בריה שאני.

כתב רש"י לקמן [ד"ה מפרש] מפרש דשבועה כבריה בשאר איסורין דמי בריה טעמא מאי משום דחשיבא מפרש נמי איהו אחשבה דאסריה עליה. ע"כ. דהיינו הוא מדין אחשבה, והוא תלוי באדם שהחשיבו, וגם בריה יש בה חשיבות מצד עצמה. ותוספות בחולין [צ"ו ע"א ד"ה מאי] כתבו וז"ל, ויש לומר דהיינו טעמא דהני דכי אמר רחמנא

לא תאכל גיד ולא תאכל עוף טמא וכן באבר מן החי כאילו פירש בין גדול ובין קטן דכולהו מיקרו גיד ועוף ובלבד שיהיו שלמים. ע"כ. דהיינו דהואיל ואסרה התורה שרצים וכיו"ב אף על פי שיש בהם קטנים שאין בהם כזית, משמע דגם עליהם חייב כל ששם עליהם, דהיינו כשהם שלמים.

והרי מפרש.

ומה פירש, רש"י כתב דהיינו שבועה שלא אוכל כל שהוא, אבל הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ד' ה"א] כתב, מי שנשבע שלא יאכל היום כלום ואכל פחות מכזית פטור, שאין אכילה פחותה מכזית, והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן, ואם אמר שבועה שלא אוכל דבר זה ואכלו חייב, ואפילו היה הדבר שנשבע עליו זרע חרדל אחד או פחות ממנו.

דף כ"ב ע"ב

אמר רבא שבועה שלא אוכל, ואכל עפר פטור.

כתב הר"ן, ואיכא נסחי דגרסי מימרא דרבא הכי, אמר רבא שבועה שאוכל ואכל עפר פטור. כלומר דיצא ידי שבועתו. והקשה הר"ן דאמאי פטור, והרי אם נשבע שלא יאכל ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה פטור, אלמא עפר ודכוותיה לאו בכלל אכילה הוא, ואם כן ה"נ כשאכל עפר לא קיים שבועתו. ותירץ דלא דמי, שהנשבע שלא יאכל משמע דברים הראויים, דדברים שאינן ראויין א"צ ליטעב עליהן, אבל כי נשבע שיאכל מסיק אדעתיה דכל מאי דאכל יצא ידי שבועה.

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק ה' הלכה ה'] פסק, שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקים שאינן ראויין לשתייה פטור, אכל דברים האסורין מן התורה באכילה כגון שאכל כזית נבלות וטרפות שקצים ורמשים פטור משום שבועת בטוי, שבועה שאוכל ואכל אוכלין שאינן ראויים לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתייה או שאכל נבלות וטרפות וכיוצא בהן פטור משבועת בטוי שהרי יצא ידי אכילה מאחר שהן חשובין אצלו אכילתן שמה אכילה.

דף כ"ג ע"ב

כגון דאמר שבועה שלא אשתה ממין אלו.

כבר הבאנו לעיל דעת הרמב"ן ששואלים אותו למה התכוין, וגם כאן אם אמר שלא התכוין לאלו המונחים לפניו הולכים אחרי פירוש. אך הרמב"ן עצמו הביא בשם יש מי שאומר דגם אלו שמונחים לפניו יאסרו, כיון שכך משמע מלשון השבועה אף על פי שמחשבתו היתה שלא יאסר באלו.

והיכן היתה שבועה בהר סיני, במדרש רבה [במדבר פרשה ט' פסקא מ"ו] כתב לרמז פרשת סוטה על ישראל, וז"ל, והשביע אותה הכהן זה שבועה שהשביעם שיקיימו את התורה כמה דתימא (שם כד) הנה דם הברית אשר כרת ה' וגו' ואין ברית בלא שבועה וכו' והשביע הכהן את האשה וגו' כמה דתימא (דברים כט) לעברך בברית

ה' אלהיך ובאלתו אין ברית אלא שבועה כמה דתימא (בראשית כא) כי שם נשבעו שניהם ויכרתו ברית בבאר שבע ומנין שבסיני לקחו שבועת האלה שכן כתיב אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב, הקיש ברית חורב לברית ארץ מואב מה להלן באלה אף כאן באלה וכו'. ועיין עוד לקמן [כ"ט ע"א] בענין שבועה שהשביע משה את ישראל.